

СОЦІОКУЛЬТУРНІ КОМУНІКАЦІЇ У ДИЗАЙНІ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ

У статті порушено основні питання щодо соціокультурних експлікацій у дизайні, досліджуються морально-етичні та естетичні аспекти. Також визначається роль і вплив дизайну на духовне та соціокультурне життя. Розглядається аксіологічна складова дизайну і його антропологічний вимір. Порушено питання щодо специфіки становлення і розвитку дизайну як духовно-практичного феномена в інформаційно-культурному просторі.

Ключові слова: дизайн, ідея, естетика, феномен, мораль, етика, образ, соціокультурне життя, культура.

Дерман Ліля Николаевна, старший преподаватель кафедры дизайна и рекламы института философского образования и науки Национального педагогического университета им. М. П. Драгоманова

Социокультурные коммуникации в дизайне ХХ–ХХІ в.в.

В статье поднимаются основные вопросы, касающиеся социокультурных экспликаций в дизайне, исследуются морально-этические и эстетические аспекты. Определяется роль и влияние дизайна на духовную и социокультурную жизнь. Рассматривается аксиологическая составляющая дизайна и его антропологическое измерение. Поднимается вопрос о специфике становления и развития дизайна как духовно-практического феномена в информационно-культурном пространстве.

Ключевые слова: дизайн, идея, эстетика, мораль, этика, образ, социокультурная жизнь, культура.

Derman Lilia, senior lecturer, Chair of Design and Advertising, Institute of Philosophical Education and Science, M. P. Dragomanov National Pedagogical University

Socio-cultural communication in the design of XX–XXI century

The activities of fashion designers of the XX century in contrast to the model and artistic practice during previous strikes unexpected fashion and creative innovation. Morphogenesis of costume flexible about changing ideals of beauty, flash images, corporal image of people in common.

The whole set of innovations in fashion and clothing design can not be understood without an adequate cultural reconstruction of the processes that took place in fashion, from fashion of archaic civilizations to postmodern allusions that become project strategy in fashion design.

The article deals with social and cultural explication of design, explores the moral and ethical and aesthetic problems of modern. During the writing of research studies such methods as: the formalization of dialectical and phenomenological methods. In particular, such methods have been used as comparative and systematic. In the article are consider phenomenon of fashion in space communications. The study determined the role and influence of the phenomenon of fashion in several dimensions :socio-cultural, anthropological and communicative.

The aim of the study is to prepare the socio-philosophical concept of design as a factor in the harmonization of interaction between society and the individual as a whole. Important issues in the study are as: the nature of design as a cultural universals of civilization, where it is important to study perceptions of technocratic design.

In the article outlines the rise and the main issues concerning cultural explications in design, investigates ethical and aesthetic aspects. Defines the role and influence of design on the spiritual and socio-cultural life. We consider the axiological component design and its anthropological dimension. Raises the question as to the specifics of the formation and development of design as a spiritual and practical phenomenon in the information and cultural space.

This makes it possible to prevent naturalism and utilitarianism in understanding corporeality in fashion and define it as a sociocultural phenomenon that specifies the anthropological dimensions of morphogenesis of costume and fashion design.

Particular relevance in anthropological problems in fashion and fashion design is reconstruction "corporal scheme" "in Ukrainian culture, which turned in an ideal of human beauty

Design Aesthetics – is primarily a reflection of continuing tradition of art that fits in the sphere of art. The image of the designer of our time – an image of the artist, "design culture", "design environment".

Design is present in all spheres of social activity promoting human adaptation to society. At the same time forming the design space of human creativity, defines the boundaries of social and cultural system, aiming at the design affirmation.

Designed as an ethical and spiritual phenomenon is the basis for the selection of goals, means and conditions of practice.

Designed strongly associated with the culture, which is the only way to quantify this category. This definition of culture makes it possible to outline its artistic measure, explain how realizes itself in the design of human ethical, aesthetic, artistic.

Design – dynamic ongoing process of creating a new infinite, based on historical traditions learned man and ethnic group experiences available continuum of cultural conditions.

Keywords: design, aesthetics, morals, ethics, image, sociocultural life, culture.

Феномен дизайну людство намагалося осмислити в кожному епоху, проте це питання до сьогодні залишається на периферії соціальних і гуманітарних наук і є недостатньо вивченим в сучасних умовах

глобалізації. Сьогодні дизайн потребує системного дослідження, адже на початку третього тисячоліття загострилися питання, що розглядають дизайн як чинник соціокультурних вимірів особистості. Соціально-філософське дослідження передбачає осмислення дизайну як каталізатора формування гармонічного простору.

Питанням розробки соціокультурних засад дизайну присвячені праці О.Боднара, А. Бойчука, О. Гомілко, В. Даниленка, Ю. Легенького, О. Хмельовського. Певний внесок щодо розвитку теорії дизайну належить В. Глазичеву, Г. Лолі, Ю. Соловійову та ін. Серед зарубіжних шкіл дизайну виділяються праці, що сприяли розробці концепцій індустріального дизайну. Найвідомішими є ідеї таких дослідників, як: Дж. Нельсон, Г.Рід, А.Пулос та ін. Ретельній науковій розробці з питань дизайну бракує не тільки концептуального, а й соціально-філософського підходу до цього явища.

Метою даного дослідження є формування консолідованої соціально-філософської концепції дизайну як чинника гармонізації взаємодії суспільства і особистості. Важливими питаннями в дослідженні залишаються також сутність дизайну як культурної універсалії цивілізації, де важливим є дослідження уявлень про технократичний дизайн. Зокрема, метою дослідження є з'ясувати аксіологічну складову змісту дизайну і його антропологічний вимір.

Сьогодні важливим і малодослідженим залишається питання специфіки становлення і розвитку дизайну як духовно-практичного феномена в інформаційно-культурному просторі.

Дизайн – одне з не до кінця визначених понять сучасної культури. Концепти "культура", "культуротворчість", "естетика" стають тими засадами, що відкривають двері у всі світи дизайну.

Естетика дизайну розуміється як творчий конструктивно-моделюючий процес, для якого характерні риси всебічного самоствердження людини в культурі. Естетика дизайну – це насамперед продовження традиції художньої рефлексії, що вписується в сферу художньої творчості. Образ дизайнера сучасності – це образ митця, "конструктора культури", "конструктора середовища" тощо. Художник, або дизайнер, часто пов'язує сфери дизайну і технологій художнім образом. Утім, якщо художній аспект не домінує, можна говорити про естетичне моделювання. Поняття "естетичний" охоплює всі види формоутворень і краси в культурі. Будь-який творчий акт починається з комбінування вже існуючих елементів творчості. Зокрема, і нові елементи, що генеруються дизайнером, потрапляють у простір вже існуючих елементів – культурне середовище часу творіння [6, 11].

Перш ніж створити художній витвір у матеріалі, дизайнер формує його в уяві, залучаючи художній потенціал культури. На першому етапі художник вільно проектує свою уяву, образ в коло образів культури. Другий етап – стадія локалізації ідеального синтезу в художній формі. Після матеріального втілення твору, дизайнер порівнює його з уявним ідеальним образом, що був намальований і спроектований в уяві. Отже, в основі метаморфоз художньої ідеї лежить загальна діалектична схема сходження від абстрактного до конкретного. Так, в мистецтві давно вироблений цілий пласт художнього формоутворення, рефлексії над практикою, широкого культурологічного розуміння художньої творчості, який описується як "композиція".

Дизайн приносить гармонію не тільки у світ речей, а й у навколишнє середовище. Він гармонізує зв'язок різних сфер людської діяльності, формує сферу естетичного тощо. Естетичний феномен дизайну розумово-рукотворний, й вміщує в себе універсум, синтез цілей, засобів, результатів тощо.

Естетично диференціюються і такі засоби дизайнерської діяльності, як моделювання, реконструювання, апроксимація, типізація, типологізація, які стають способами художнього освоєння предметного світу. Цілеспрямованість і чітко окреслена мета в дизайні спираються на сферу ідеального в художньо-конструктивній діяльності. Існують різні варіанти ідей, ідеалів, образів.

Ідеї можуть реалізуватися як випередження дійсності в сфері мистецтва. Наприклад, проект літаючого міста Г.Крутікова. Ідеї можуть розгортатися як художня самодостатня цінність, модель ситуації, коли художні аспекти діяльності домінують і заперечують функціональні. Зокрема, ідеї можуть бути утопічною концепцією. Приміром, місто – машина для житла у Ле Корбюз'є. Ідеї з'являються як художньо-утилітарна цілісність, коли образ підпорядкований функції, як паритет образності и конструктивності тощо [7]

Зокрема, ідеали формуються як: міметична органічна модель. Для прикладу – це біонічні природні моделі. Ідеали можуть виникати як техногенні зразки; ідеали машинної творчості, комп'ютерної графіки тощо. Або ж, як – естетичний зразок, образ. Художній образ, у цьому разі домінує як індивідуальний художній задум. А глобальна ідея, концепція, "шлях порятунку", як приклад, месіанське утопічне розуміння дизайнерської діяльності [12].

Естетична цілісність дизайну передбачає й низку провідних принципів діяльності, які можна сформулювати як: принцип ідентифікації суб'єкта та об'єкта творчості, принцип художнього універсалізму, принцип художньо-конструктивної цілісності, аналогове проектування, алгоритм процесу проектування тощо.

Побудувати модель морфології дизайну можна виходячи з пошуку домінуючих детермінант у суспільстві, мистецтві, предметному середовищі, сфері діяльності людини тощо. Морфологію дизайну можна розуміти як цілісність, що структурована суб'єктом дизайнерської творчості, зокрема, як певну сукупність рис ідеального образу діяча культури. Це цілісність, що утворює єдність етичного, естетичного і гносеологічного суб'єктів. Категорії "естетичного" та "гносеологічного" суб'єктів детально розро-

блені київською філософською школою. Естетичний суб'єкт – розуміється як "індивідуалізоване почуття роду", гносеологічний – "анонімна" універсальність пізнання (В.П.Іванов). Етичний суб'єкт виступає носієм моральних норм і традицій суспільства. Ю. Легенький зазначає про єдність відносин естетичний світ – науково-проективний світ – практика. Єдність естетичного і практичного аспектів дизайну утворюється завдяки науково-проектній діяльності. В системі науково-проектний світ утворює естетичний світ – практика, естетичне або художнє начало поєднує наукову прогностичність і практичне; утилітарне, функціональне, технологічне начало [6, 7]. Проте наведені приклади мають ідеальні відносини і засади культуротворення у дизайні, а у житті вони цілком не реалізуються. А формуються визначені опозиції в історико-культурній ретроспективі наступним чином.

Поняття етичного, естетичного, гносеологічного в ці епохи мають свої дефініції і моделюють ідеальний образ дизайну кожної доби. Наприклад, ремісничий дизайн має справу з досвідом ремісника як з синкретичним механізмом трансформування образів. Дизайн постремісничий сформувався як модель нової реальності, яка засвоювалася як естетичний образ. Індустріальний дизайн в свою чергу апелює до логіки, гармонії "технопобуту", утворює цілісність за науково-проектною діяльністю. Остання фаза розвитку – постіндустріальний дизайн як нова реальність "плюралістичного" світу, потреб, мотивів, смаків тощо. Тут, як і в постремісничому дизайні, домінують естетичні засади. Дизайнерські артефакти диференціюються в культурах індустріального, постіндустріального, інформаційного суспільства. Дизайн як морально-етичний та духовний феномен є основою вибору цілей, засобів та умов практичної діяльності [3, 6].

Дизайн присутній у всіх сферах суспільної діяльності, сприяючи адаптації людини до суспільства. Одночасно дизайн формує простір творчої діяльності людини, визначає межі соціальної і культурної системи, скерованої на дизайнерське самоствердження.

Дизайн як духовно-практичний феномен має багато різновидів: концептуальний дизайн, нон-дизайн, які вирішують виробничі чи соціокультурні проблеми. Дизайн як духовно-практичний феномен в інформаційному просторі виконує функцію, що є реакцією на цивілізаційний та технологічний зріст, а медіа-дизайн є проявом найновіших уявлень про світ [4, 5].

Сьогодні сферою дизайнерської діяльності стає світ, у якому панує технологія, НТР. Дизайн міцно пов'язаний з культурою, яка є єдиною мірою визначення цієї категорії. Така дефініція культури дає можливість окреслити її художню міру, розтлумачити, як реалізує себе в дизайні людина етична, естетична, художня. Реалізує як і в кожній окремій культурі, з допомогою посередника – універсуму культури. Такі терміни, як "етичне", "естетичне", "художнє" існують без означуваного слова, тому, потрібно дати їх визначення в системі категорій. Феномен естетичного полягає в тому, що зв'язок людини і світу є почуттєвий рух універсуму в житті індивіда. Естетична людина – це особа, в якій живе універсум, форми якого у дизайнерській культурі залежать від окремого конкретного об'єкта реалізації. Етична людина вбачає всі формоутворення універсуму в "іншому" її "Я". Моральне почуття важче формалізувати, тому у дизайні воно може виявляється у обличчі екологічних, мотивуючих об'єктах діяльності. Художня людина поєднує в собі людину естетичну та етичну і реалізує діалектику універсальності та цілісності культури в окремій художній діяльності [6; 7; 8].

Коли йдеться про народну естетику, то це обов'язково орієнтує традиційні проблеми науки про красу на культуробудівні завдання. Народна естетика може тлумачитися як почуття повноти буття, цілісності, гармонійності життя в цілому, як традиційна ціннісна орієнтація людини в світі, як система духовного перебування людини в світі ідеалу тощо. Ідеали тут віками напрацьовані й удосконалені. Народна естетика, певним чином, є метафізикою "іншої людини", яскравішої індивідуальності, яка може жити тут в своєму домі, селі, місті або існувати в уявному світі пісні, думи тощо.

Естетичний аспект цього принципу, за М.Бахтінім, є входження "іншого" в світ людини, завершення його світу світом "іншого". Естетичний погляд формується іншою людиною, яка існує поруч, в мистецькому творі, в історичному часі [2].

Народна естетика більш консервативна, стабільна, розрахована на природні виміри діяльності людини. Образ матері і немовляти в християнстві створює найбільш загальну парадигму людських обійм, які як природна універсалія символізують моральний світ, добро тощо. Естетика обіймів народної культури традиційно-почуттєва. Почуття тут регулюються механізмами поведінки, які формувалися століттями [11].

На межі століть й тисячоліть помітною стала тенденція, коли культура стала швидко втрачати здобуті віками народні цінності, став руйнуватися механізм традиційного успадкування. Культуру минулого заміщує або етнографізм, або ретроспективізм. Сучасні дослідники морально-етичного й художньо-естетичного процесу кінця XIX – початку XX століття констатують, що мистецтву цього періоду характерний трагізм. Так, Т. Володіна пише: "Втрата єдності духовної культури європейської людини і, як наслідок, цілісності самої людини як такої відчувалася боляче, навіть трагічно багатьма відомими мислителями в перші десятиліття нового сторіччя" [10; 11, 261].

Філософія А. Бергсона, що об'єднує "століття нинішнє і століття минуле", пов'язана з гуманітарно-антропологічним напрямом у західній філософії. У переоцінці й переосмисленні класичної раціоналістичної спадщини нова філософія повернулася до питань, що пов'язанні із проблемами людського існування у світі. У пошуках універсальної формули єднань минулого з сучасним дизайнери, художни-

ки приходять до висновку про органічну єдність людини і Космосу, про те, що не соціальні проблеми стають головними показниками їхніх творів, а загальнолюдські.

Переживаючи катаклізми часу, М. Бердяєв стверджував, що нове мистецтво та новий символізм цінні та значні перш за все як світова криза мистецтва, як показник кризи всієї культури [3, 4].

Людина часто всупереч власній волі повертається до природного, натурального буття, до збереження і шанування природи в самій собі. Все це дає надію відновлення гармонії, лад, чистоти морального існування тощо. Тут досвід народної культури є безцінним. Отож, наше головне завдання – реконструювати й моделювати, перекладати один шар культури на мову іншого. Мова символів, яку використовують, зокрема, і у дизайні, дає змогу викликати в людській свідомості образ, ідею, почуття, оскільки мислення за допомогою символів було притаманне людській свідомості уже з самих перших кроків буття [8, 9]. Дизайн як цінність – це динамічний безперервний процес, нескінченне творіння нового, що спирається на історичні традиції, набутий людиною і етносом досвід, наявний континуум культурних умов.

Отже, в дослідженні розроблена цілісна філософська концепція дизайну як феномена пізнання і регуляції механізмів організації і самоорганізації культурних і соціокультурних процесів.

Література

1. Байдаров Э.У. Влияние глобализации на культуру и ценности человека [Электрон. ресурс]: Credo New Теоретический философский журнал/ Байдаров Э.У. – Режим доступа: <http://www.orenburg.ru>
2. Барт Р. Система моды. Статьи по семиотике культуры / Ролан Барт: пер. с. фр. С. Н. Зенкина. – М.: Издательство имени С. Сабашниковых, 2003. – 512 с.
3. Бердяев Н. А. Кризис искусства (Репринтное издание)/ Н.А. Бердяев. – М.: СПИнтерпринт, 1990. – 47 с.
4. Бердяев Н.А. Русская идея: Основные проблемы русской мысли XIX и начала XX века/ Н.А. Бердяев. – Харьков: Филиппо, 2000. – 400 с.
5. Исаев В. Д. Человек в пространстве цивилизации и культуры / В. Д. Исаев. – Луганск: Світлиця, 2000. – 188 с.
6. Легенький Ю.Г. Філософія моди / Ю.Г. Легенький. – К.: КНУКіМ, 2008. – 374 с.
7. Легенький Ю.Г. Система моды: культурология, эстетика / Легенький Ю.Г., Ткаченко Л.П. – К.: Легпромбытиздат, 1991. – 416 с.
8. Лосев А.Ф. Проблема символа и реалистическое искусство/ А.Ф. Лосев – М.: Искусство, 1976. – 367 с.
9. Рубцов Н.Н. Символ в искусстве и жизни: Философские размышления / Н. Н. Рубцов. – М.: Наука, 1991. – 174 с.
10. Суханцева В. К. Метафизика культуры / В. К. Суханцева. – К.: Факт, 2006. – 368 с.
11. Ткаченко Л.П. Мода як естетичний феномен: автореф. на здобуття канд. філос. наук: спец. 09.00. 08 / Л.П. Ткаченко; Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. – К., 1999. – 17 с.
12. Хесле В. Філософія і екологія / В. Хесле. – М.: Наука, 1993. – 287 с.
13. Юнг К.-Г. Сознание и бессознательное/ Ю.-К. Юнг – М.: Академический проект, 2007. – 188 с.

References

1. Baydarov E.U. Vliyanie globalizatsii na kul'turu i tsennosti cheloveka [Elektron. resurs]: Credo New Teoreticheskiy filosofskiy zhurnal/ Baydarov E.U. – Rezhim dostupa: <http://www.orenburg.ru>
2. Bart R. Sistema mody. Stat'i po semiotike kul'tury / Rolan Bart: per. s. fr. S. N. Zenkina. – M.: Izdatel'stvo imeni S. Sabashnikovoykh, 2003. – 512 s.
3. Berdyayev N. A. Krizis iskusstva (Reprintnoe izdanie)/ N.A. Berdyayev. – M.: SPInterprint, 1990. – 47 s.
4. Berdyayev N.A. Russkaya ideya: Osnovnyye problemi russkoy mysli XIX i nachala XX veka / N.A. Berdyayev. – Khar'kov: Filipo, 2000. – 400 s.
5. Isaev V. D. Chelovek v prostranstve tsivilizatsii i kul'tury / V. D. Isaev. – Lugansk: Svitlitsya, 2000. – 188 s.
6. Lehenkiy Yu.H. Filosofiiya mody / Yu.H. Lehenkiy. – K.: KNUKiM, 2008. – 374 s.
7. Legen'kiy Yu.G. Sistema mody: kul'turologiya, estetika / Legen'kiy Yu.G., Tkachenko L.P. – K.: Legprombytizdat, 1991. – 416 s.
8. Losev A.F. Problema simvola i realisticheskoe iskusstvo/ A.F. Losev – M.: Iskusstvo, 1976. – 367 s.
9. Rubtsov N.N. Simvol v iskusstve i zhizni: Filosofskie razmyshleniya / N. N. Rubtsov. – M.: Nauka, 1991. – 174 s.
10. Sukhantseva V. K. Metafizika kul'tury / V. K. Sukhantseva. – K.: Fakt, 2006. – 368 s.
11. Tkacheko L.P. Moda yak estetychnyi fenomen: avtoref. na zdobuttia kand. filos. nauk: spets. 09.00. 08 / L.P. Tkachenko; Instytut filosofii im. H.S. Skovorody NAN Ukrainy. – K., 1999. – 17 s.
12. Khesle V. Filosofiya i ekologiya / V. Khesle. – M.: Nauka, 1993. – 287 s.
13. Yung K.-G. Soznanie i bessoznatel'noe/ Yu.-K. Yung – M.: Akademicheskiiy proekt, 2007. – 188 s.